

©Evert Geradts

Pekka Gronow toi UNDERGROUND -sarjakuvan Suomeen

Juhani Tolvanen

Amerikkalaisen 1960-luvun vastakulttuurin ilmiöt ovat yksi toisensa jälkeen painuneet kumpujen yöhön. Underground-sarjakuvan muistot ja perilliset elävät kuitenkin yhä Suomessa - kiitos Pekka Gronowin ja hänen 25 vuotta sitten perustamansa Jymy-lehden.

Perinteisten arvojen ja sarjakuvan tabujen riehakas pilkkaaminen alkoi Yhdysvalloissa 1967, kun Robert Crumb julkaisi ensimmäisen Zap-lehden, Zap#0:n. Tieto tästä sarjakuvan uudesta suunnasta tavoitti nopeasti Suomenkin.

-Rolling Stone -lehti puffasi alkuaikoina tätä ilmiötä ja sitä kautta me tulimme tietoisiksi siitä, että tällaista on, muistelee Yleisradion äänilevystön johtaja Pekka Gronow ensikosketustaan toisenlaiseen sarjakuvaan.

Gronow ja Ilpo Saunio kutsuttiin yhdessä paikallisen järjestäjän, Kari Immosen kanssa luomaan uutta ilmettä 1970 Turussa pidettyyn nuorison taidetahtumaan. Kari Immonen on nykyisin kulttuurihistorian professori. Turussa sitten yhdistyivät ensimmäisen kerran sekä ylioppilaiden että muun nuorison taidekilpailut.

-Kun virallisenakin ohjona oli tehdä jotain erilaista, niin tapahtumaan kehitettiin kaikenlaista, järjestettiin mm. sarjakuvakilpailu suomalaisille tekijöille. Sarjakuvakilpailussa menestyivät sittemmin niin sarjakuvan kuin kuvataiteenkin alucella tutuksi tulleet Juho Juntonen, Kalervo Palsa ja Erkki Pirtola. Tulokset julkaistiin Iiris-lehdessä, joka on suomalaisen sarjakuvahistorian merkki-paaluja. Taidetahtuman yhteydessä pidettiin myös sarjakuvanäyttely, jossa nähtiin sekä amerikkalaisen sarjakuvan historiaa, että ensi kerran meillä julki-sesti niin Robert Crumbia kuin Victor Moscosoa.

Arpuusista Jymyyn

-Iiristä oli vain yksi numero, joka tuli ja meni.

Meistä tuntui kuitenkin siltä, että kun tämmöistä sarjakuvaa oli olemassa, niin

sitä voisi jotenkin hyödyntää ja tehdä laajemminkin tunnetuksi. Tiettyä maa-perää näytti olevan Suomessakin, täältä alkoi löytyä jo hyviä nuoria piirtäjiä, muistelee Gronow 1970-luvun alun populaarikulttuurille altista aikaa.

-Siihen aikaan vallitsi usko modernin populaarikulttuurin mahdollisuuksiin. Se voi toisaalta olla kansanomaista ja toisaalta intellektuaalisesti kiinnostavaa.

-Silloin oli Arpuusi-niminen pilalehti, jota pieni kustantamo julkaisi. Esitin, että jospa otettaisiin parhaat palat amerikkalaisista ja muista underground-lehdistä, ja alettaisiin julkaista uutta sarjakuvalehteä.

Näin syntyi 1973 päivänvalon nähnyt Jymy, jonka julkaisema materiaali synnytti vallankumouksen monien sarjakuvakäsitykseen, vaikka samaan aikaan toki meilläkin alettiin jo nähdä uutta ranskalaista sarjakuvaa, ja kiinnostus sarjakuvaan muutenkin oli nousussa.

-Jymy-nimen taisi keksiä Jake Nyman. Minä hain jotain sellaista lyhyttä ja nasevaa ja humoristista. Crumbin ensimmäinen sarjakuvalehtihän oli Zap comics, joka sekään ei sanana merkinnyt mitään.

Jymyn alkuaikoina Yleisradiossa töissä ollelle Gronowille Jymyn tekeminen oli rakas, mutta raskas harrastus. Hän valikoi lehden sarjat useista amerikkalaisista ja joistakin eurooppalaisista underground-lehdistä.

-Jymyssä on julkaistu yksi norjalaisenkin yhden sivun sarjakuva, jokin Oskari Opas tai sellainen, jonka poimin yhdestä norjalaisesta lehdestä. Hollannistahan oli parikin Evert Geradtsin sarjaa.

©Gilbert Shelton

Heillähän oli oikein hyväkin lehti Tante Lena Presenteert. Se oli Geradtsin toimittama.

Gronow etsi eri lähteistä piirtäjien yhteystiedot, hankki julkaisuluvat ja teki suuren osan muustakin toimitustyöstä.

-Samaan aikaan kun oli näitä underground-sarjakuvalehtiä, niin oli myös amerikkalainen underground-sanomalehdistö, jossa oli osa hyvinkin menestyviä lehtiä esim. Berkeley Barb tai East Village Other, jotka olivat tavallaan tällaisia City-lehden edeltäjiä eli paikallisia katukulttuurilehtiä, mutta ne olivat myös hyvin poliittisia, koska siihen aikaan oli mm. käynnissä Vietnamin sota.

Siihen kulttuurissa oli hyvin voimakkaasti tällainen epäkaupallisuuden korostus. Siihen liittyi myös se, ettei ollut tällaisia agenteja tai toimistoja, jotka olisivat välittäneet sarjoja, vaan tekijät itse olivat yhteydessä toisiinsa. Materiaalia sai halvalla. Piirtäjille ei koitunut kustannuksia kun sarjat reprottiin julkaistuista lehdistä eikä originaalipiirroksista.

Jymy oli yhden miehen verstaas

-Minähän ne lehden sarjat enimmäkseen käänsin. Osa niistä on koneella tekstitetty ja osa käsin. Vaikken minä mikään hyvä

©Justin Green

©Dave Sheridan

piirtäjä olekaan, niin jonkunhan se piti tehdä, Gronow naurahtaa nyt, 25 vuotta myöhemmin.

-Lehdistä reprottiin tarvittavat sivut ja pyyhittiin puhelukuplista tekstit pois tai tehtiin negatiivi, josta pyyhittiin tekstit pois. Siitä tehtiin uusi valeoriginaali, jossa puhelukuplat olivat tyhjiä. Jossain vaiheessa tehtiin niinkin, että vain kuplien päälle liimattiin laput, joihin oli koneella kirjoitettu ne käännöstekstit. Mä en tiedä miten ammattimaisemmin toimitetut sarjakuvalchdet sen hoitivat, sillä tämä meidän lehti oli sillä tavalla amatöörimäisesti toimitettu, koska Jymyltä puuttui sellainen vastaava toimittaja, jolla olisi ollut myös tuotantoprosessi ollut käsissään, mutta kyllä ne lehdet sitten tuli. Sarjoista piti sitten kasata paketti, joka oli sivumäärältään kahdeksalla jaollinen.

Tuon underground-paketin Gronow sitten toimitti Tampereella sijaitsevalle Graafinen kustantaja -nimiselle kustantajalle, jolla oli myös paino. Siellä tehtiin myös kannen väritys.

Entä sitten nykyisen kokoomuksen tamperelaisen kansanedustajan, Kari Kantalaisen rooli?

-Kantalainen oli siellä kustantajan edustajana, mutta ei hän käytännössä sitä lehteä tehnyt. Periaatteessahan hän oli päätoimittaja ja vastasi lehdestä, mutten muista, että olisin paljoakaan keskustellut hänen kanssaan lehden sisällöstä.

-Jonkin verran julkaisimme yksittäisiä kotimaisia sarjoja, mutta meillä ei ollut taloudellisesti vastuullista toimitusta, joten emme voineet tilata piirtäjiltä töitä. Kustantajan kanssa oli sovittu amerikkalaisen materiaalin kiinteäksi hinnaksi muistaakseni 10 dollaria sivulta. Jos sarjoista vaadittiin enemmän, niin emme julkaisseet niitä.

-Jymy oli tamperelaiselle kustantajalle yksi sivuhanke monien joukossa. Jossain vaiheessa Graafinen kustannus julkaisi mm. Soundiakin. Kirjapainon osalta toiminta oli harrastajamaista. Ei koskaan tiedetty oliko sovittuja maksuja lähtenyt tekijöille, aikatauluhäiriöitä esiintyi jne.

Kustantamon epätasallisuksiin Jymy alkoikin sitten kompastella. Ensimmäisenä vuonna lehteä ilmestyi neljä numeroa, toisena tuli viisi, joista yksi oli kaksoisnumero ja 1975 tuli kolme Gronowin Jymyä.

-Luulen, että ensimmäisen vuoden

numerot tulivat suhteellisen ajallaan. Sen rohkaisemana sovittiin, että seuraavana vuonna tulisi kuusi numeroa.

-Ehkä se oli vähän liian optimistinen laajennus. Sitten toisen vuoden lopussa tuli yksi kaksoisnumerokin. Siinä vaiheessa alkoi tulla katkoja. Sitten tapahtui kustantamossa jotain muihin asioihin liittyviä omistus- tai liikesuhdemuutoksia ja sitten kolmantena vuonna sitä kai myytiin tilauksia kuuden numeron mukaan. Selvä suunnitelma siitä oli. Kolmantena tuli vain kolme numeroa ja siihen se sammui. Saattaahan olla, ettei se mennyt kaupaksikaan.

Gronowille Jymy oli ollut siis alusta asti harrastus. Hän oli lehden syntyessä Yleisradion palkkalistoilla ja siirtyi vielä sen elinaikana Työväen Sivistysliiton.

-Oli tavallaan helpotus, kun se lopui, kun oli tavallaan muutakin hommaa. Tällainen säännöllinen juttu, jossa pitäisi koko ajan hankkia uutta materiaalia on raskasta, ja jotenkin tuntui myös siltä, että siihen mennessä esim. Crumbin paras materiaali oli jo julkaistu. Pekka Gronowin jälkeen Juho Juntunen perusti ikään kuin Jymyn raunioille Huuli-lehden.

-Kustantaja pyysi minua tekemään Huuli-lehteä, kertoo Juho Juntunen. Sain Gronowilta hänen piirtäjätietonsa sekä koko ajan paljon hyviä ehdotuksia lehden sarjoiksi. Gronow oli Huulinkin ajan koko ajan taustalla mukana.

-Jos asiat olisivat menneet toisin, niin Jymystä olisi voinut tulla semmoinen lipulaiva, joka olisi julkaissut sekä suomalaista että parasta ulkomaista, mutta toisaalta sarjakuva-alalle kuuluu tietty efemäärisyys eli lehtiä tulee ja lehtiä menee,

©Trina Robbins

pohtii Pekka Gronow tuota kolmen vuoden aikaa, jolloin hän omalta osaltaan toi Vallankumouksen suomalaisen sarjakuvaltuuriin.

Gronow siis julkaisi Jymyssä Crumbin 60- ja 70-luvun vaihteen keskeiset pitkät tarinat ja muutenkin 1975 amerikkalaisen undergroundin aika alkoi olla jo ohitse. Juntusen Huuli jatkoi vielä pari vuotta kunnes se kaatui samanlaisiin kustannusongelmiin kuin Jymykin; kustantaja ei maksanut tekijöille palkkioita. Huulen taipaleen loppuhuipennus oli kuitenkin Jymyä dramaattisempi: Rautakirja kieltäytyi ottamasta lehteä kioskeihin, koska sen piirretyt kannet olivat jakeluyhtiön mielestä liian uskallettuja. Jymyn jälkeen Gronowin yhteydet lehdesä olleisiin piirtäjiin katkesivat luonnollisella tavalla.

-Crumbin kanssa meillä säilyivät yhteydet lähinnä siksi, että hän on musiikinkin alueella hyvin suuri keräilijä, kertoo Gronow.

©Jayzey Lynch/
Bijou Publishing Empire

tolaisessa Libération-sanomalehdessä ja satiirisessa Charlie Hebdoissa julkaistuja teräviä poliittisia pilakuvia esiteltiin omassa näyttelyssään. Paneelikeskustelussa Willemiltä kysyttiin, miten olikin, että Libération julkaisi aina vaalien alla etusivunaan suurennoksia Willemille sivalluksista. Vaatimaton herra vastasi "en tiedä" ja tarkemmin tivattaessa arveli "he eivät löydä mitään sopivaa". Sopivaa ei ehkä ole oikea sana kuvaamaan näitä piirroksia: yksi parhaista oli Charlie Hebdon keskiaukkamana ilmestynyt "Kuinka selvitä hengissä 20:stä vuosisadasta": siinä armas vuosisatamme esitettiin keskitysleirien, massamurhien, gulagien, nälänhätien ja kansanmurhien verisenä sokkelona. Mutta jotenkin Willem onnistuu aina naurattamaan...

Lastensarjakuvaa -otsikon alla oli kaksi näyttelyä: Edith, Basil ja Victoria esitteli suomeksikin ilmestyneen Basil ja Victorian piirtäjän Edith Gratteryn töitä, sarjakuvauoriginaalien lisäksi kuvituskuvia. Yannin käsikirjoittama Basil ja Victoria toi tekijöilleen Alph'Artin Angoulemesta 1993. Lisäksi esiteltiin vuosisadan alusta mestarillisen piirtäjän Benjamin Rabierin eläinkuvia.

Francois Boucq'n Kannibaalikoulu oli rakennettu vanhaan junanvaunuun, joka oli kiinnitetty Bastiasta Ajaccioon liikennöivään junaan. Vandaalinkestävät vitriinit olivat siis selviö. Boucq oli ajan-kohtainen saatuaan juuri julkistetun Angoulemen Grand Prixin. Ettei vain olisi vispilänkauppaa festivaalien välillä; vetihän Angoulemen sarjakuvamuseon johtaja Thierry Groensteen pikku festivaalin paneelikeskusteluita.

Mistä puhumme kun puhumme paneelikeskustelusta

Groensteen oli perehtynyt aiheisiinsa ja osasi johdatella paikoin festivaaliväsyneet paneelikeskustelut kiinnostaville urille. Puhetta riitti korkealentoisista aiheista kuten "Voiko maailman rajata ruutuun?" (matkakuvauksia sarjakuvina) tai "Kuuluuko elämäni minulle?" (omaelämäkerrallisuudesta). Groensteen sanoi tullessaan Bastiaan ensimmäisen kerran kaksi vuotta sitten tutkimaan yhteistyömahdollisuuksia ja ihastuneensa paikkaan niin että viettää siellä nyt joka festivaalin päälle kevätlomansa. Hän kysyi, tarvitaanko Helsingissä festivaalidebatin vetäjiä, mutta naurusta päätellen se oli vitsi.

Tietyissä piireissä keskusteltiin kyllä enemmän bordeauxlaisen Bédélire-sarjakuvakaupan tyttöjen tempauksesta: sarjakuvan kauneimmat miehet on valittu! Ensimmäisenä uutista riensi julistamaan Blutch, jolla oli kunnia sijoittua kolmen parhaan joukkoon. Komeimaksi oli valittu Thomas Ott, ja täytyy sanoa, että vaikka sarjakuva on niinkin miesvaltainen ala, niin valinnanvaraa voisi olla enemmänkin. Me sitten tyttöjen kanssa ruodittiin näitä valintoja suureen ääneen ja todettiin, että lista oli kaukana kaikenkattavasta...

Sarjakuva on vain kulttuuria

Kulttuurikeskus Una Voltassa järjestetään monenlaisia tapahtumia pitkin vuotta: sarjakuvan jälkeen oli tulossa nykytanssia. Ehkä ohjelman raikkouden salaisuus oli järjestäjien tietty etäisyys sarjakuvan sisäpiiristä? Una Volta -kulttuurikeskuksen työntekijöille sarjakuvafestivaali on "vain" yksi kulttuuritapahtuma muiden joukossa. Siihen paneudutaan samalla perusteellisyydellä. Festivaalin johtaja Dominique Voynet kertoi, että ei itse ole mikään hillitön sarjakuvafriikki. Voynet uskoo, että yleisölle voi näyttää vaativiakin juttuja, "vaikeaa" teatteria, valokuvaa, miksei siis sarjakuvaa. Miten terve ajatus tällä kohdeyhmämarkkinoinnin aikakaudella! Ainakin yleisömyyrien perusteella myös toimiva.

Voynetin kunnianhimoinen pyrkimys on luoda esteettisesti korkeatasoisia näyttelyitä. Siinä oli kyllä onnistuttukin keskimääräistä paremmin.

Suuren kutsuvierasjoukon enemmistö

oli nuoria tekijöitä. Voynet kertoi valintaperusteeksi järjestäjien oman maun. Näin suuri vierasmäärä on mahdollinen suuren julkisen tuen ansiosta. Ranskassa ilmeisesti halutaan pitää syrjäseudut asuttuina tai ainakin korsikalaiset tyytyväisinä.

Sitä en uskaltanut kysyä, miten nainen oli konservatiivisessa Ranskassa päässyt sarjakuvafestivaalin johtajattareksi!

Ja meillä kaskilla oli niin mukavaa...

Yleinen mielipide oli, että Bastia kipusi festivaalien parhaimmistoon, Luzernin ja Helsingin (!) rinnalle ellei ohi. Sellaisia jättitapahtumia kuin Angouleme tai Hampuri ei lasketa, siellä ollaan vain tekemässä bisnestä, ei siellä synny/ehdi/löydä kunnan kohtaamisia. Osansa oli pienen kauniin kaupungin ilmapiirillä; jospa vain vielä sää olisi suosinut, en ollut ainoa joka sai tuliaisiksi meren ääreltä flunssan. Oli kummallista olla ranskaa puhuvassa paikassa, jossa on halpaa, ihmiset ovat ystävällisiä ja palvelu kohteliasta! Turistisesonki alkaa kuumemman vasta heinäkuussa. Minä tiedän missä vietän kevätlomani.

Bastian sarjakuvafestivaalit järjestetään huhtikuun ensimmäisenä viikonloppuna. Yhteystiedot: BD à Bastia, Centre Culturel "Una Volta", Rue César-Campinchi, F-20200 Bastia, Ranska.

J.C. Menu ja Zab. Kuva © J.C. Menu